กลวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมของคนไทย
Indirectness as a Communicative Strategy of Thai Speakers

ดียู ศรีนราวัฒน์
Deeyu Srinarawat

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง "การศึกษากลวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมของคนไทย" มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ ศึกษารูปแบบและหน้าที่ของการพูดอ้อมในภาษาไทย และศึกษาการเลือกใช้กลวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมของกลุ่มตัวอย่างว่ามีมากน้อยเพียงใดเมื่อเปรียบเทียบกับการพูดตรง ข้อมูลด้านภาษาสำหรับการวิเคราะห์รูปแบบและหน้าที่ของภาษาอ้อมในภาษาไทยรวบรวมจากบทสนทนาในหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม ส่วนการสำรวจการเลือกใช้กลวิธีสื่อสารว่า กลุ่มตัวอย่างนิยมใช้ภาษาตรงหรือภาษาอ้อมรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 475 คน ซึ่งมีความหลากหลายตามปัจจัยด้านอาชีพ เพศ การศึกษา และอายุ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือนวนิยายพบว่าวัจนกรรมอ้อมปรากฏในรูปประโยคคำถามมากที่สุด และหน้าที่สำคัญของการพูดอ้อมคือการประชดประชัน แต่ผลจากการวิเคราะห์การเลือกใช้ภาษาอ้อมของกลุ่มตัวอย่างพบการพูดอ้อมเพื่อเน้นความสุภาพมากที่สุด และพบว่ากลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูงจะใช้ภาษาอ้อมมากกว่ากลุ่มที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า โดยเป็นการใช้ภาษาอ้อมมากน้อยลดหลั่นตามระดับการศึกษา อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างเลือกวิธีสื่อสารด้วยการพูดตรงและพูดอ้อมในอัตราที่ใกล้เคียงกัน

Abstract

The main purpose of this study was to determine the forms and functions of indirect speech in Thai, and to investigate the subjects' choices of direct or indirect means of communication. The data was collected from two sources, one being conversations drawn from five contemporary novels; the other source was answers to a questionnaire administered to 475 subjects regarding their choice of direct or indirect speech in certain interactional situations. The subjects were selected and grouped according to their occupation, gender, level of education, and age. The findings from the conversation analysis indicate that indirect speech acts were mostly found in interrogative constructions, and the major function of indirectness was to convey irony. In contrast, the results of the questionnaire regarding the subjects' choice of direct or indirect use of language shows that they prefer indirectness predominantly to emphasize politeness. In addition, there is a proportional relationship between the subjects' use of indirectness and their

educational level. In other words, the higher the subjects' level of education, the more likely they are to use an indirect means of communication.

1. ความนำ

ภาษาทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการสื่อความหมายตามความต้องการของตน ตลอดทั้งใช้แสดงความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างกัน ในการเป็นสมาชิกของชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ บุคคลจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อให้สื่อสารได้อย่างเหมาะสมตามแต่ละสถานการณ์ และความเหมาะสมในการสื่อสารดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีส่วนกำหนดการใช้ภาษา ฉะนั้น ผู้พูดในแต่ละภาษาและวัฒนธรรมจึงอาจมีวิธีสื่อสารที่แตกต่างกันไปแม้จะเป็นการสื่อสารในเรื่องเดียวกัน หรือในสถานการณ์เดียวกันก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น การใช้วิธีพูดอ้อมแทนการพูดตรงเพื่อรักษาหน้าของคู่สื่อสาร ซึ่งถือเป็นการแสดงความสุภาพวิธีหนึ่ง

ความสุภาพ (politeness) ถือเป็นบรรทัดฐานสำคัญประการหนึ่งที่ทุกสังคมยึดถือเพื่อใช้ประพฤติปฏิบัติต่อกัน ในการสื่อสารพูดคุย คู่สนทนาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านความสุภาพเพื่อแสดงความสัมพันธ์อันดีหรือให้เกียรติซึ่งกันและกัน เลคอฟ (Lakoff 1973 : 296) กล่าวว่าเกณฑ์สำคัญที่แสดงความสามารถในการใช้ภาษาคือการพูดให้ชัดเจนและสุภาพ ลักษณะภาษาสุภาพมีรูปแบบและหน้าที่แตกต่างกันไปตามแต่ละภาษาและวัฒนธรรม ยกตัวอย่างในภาษาไทยที่มีการใช้คำประเภทต่างๆ เพื่อแสดงความสุภาพ เช่น การใช้คำลงท้าย ใช้คำนาม คำสรรพนาม คำเรียกขาน หรือคำกริยาที่มีระดับความสุภาพแตกต่างกันตามสถานภาพ บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ในภาษาญี่ปุ่นมีการใช้หน่วยคำเติมและคำหรือสำนวนหลายประเภทเป็นคำแสดงการเคารพยกย่อง (honorifics) เพื่อแสดงความสุภาพ ส่วนภาษาอังกฤษก็มีการใช้คำและรูปประโยคบางประเภท เช่น ใช้คำเรียกขานและประโยคคำถามบางรูปแบบเป็นการแสดงความสุภาพ เป็นต้น การศึกษาความสุภาพในการใช้ภาษาจึงเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการหลายสาขา เช่น สาขาภาษาศาสตร์เชิงสังคม (Sociolinguistics) และวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) เป็นต้น โดยตัวอย่างหัวข้อที่มีผู้สนใจศึกษาเพื่อวิเคราะห์ลักษณะภาษาสุภาพได้แก่การใช้คำเรียกขาน (address terms) คำแสดงการเคารพยกย่อง (honorifics) สำนวนตายตัว (formulaic expressions) และวัจนกรรมอ้อม (indirect speech act) เป็นต้น

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการพูดอ้อมเป็นวิธีสื่อสารแบบหนึ่ง ในบางสถานการณ์จะพบว่าการพูดอ้อมเป็นกลวิธีสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการพูดตรง และเนื่องจากการศึกษาเรื่องการพูดอ้อมและวัจนกรรมอ้อมในภาษาไทยยังมีไม่มาก ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิธีสื่อสารแบบพูดอ้อมของคนไทย โดยจะศึกษารูปแบบและหน้าที่ของการพูดอ้อม ตลอดทั้งศึกษาการใช้กลวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมว่ามีมากน้อยเพียงใด

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบและหน้าที่ของการพูดอ้อมในภาษาไทย
2. ศึกษาการเลือกใช้กลวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมของกลุ่มตัวอย่างว่ามีมากน้อยเพียงใดเมื่อเปรียบเทียบกับการพูดตรง

1.2 แนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภาษาเพื่อแสดงความสุภาพ (linguistic politeness) และการพูดอ้อม (indirectness) อ้างอิงหลักการของ Grice (1975), Leech (1983), Brown and Levinson (1978, 1987) และ Tannen (1986)

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1. ข้อมูลด้านภาษาสำหรับการวิเคราะห์การใช้ภาษาอ้อมในภาษาไทย รวบรวมจากบทสนทนาในหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม ซึ่งได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2534, 2535, 2537, 2538 และ 2539 เท่านั้น (ไม่มีนวนิยายเรื่องใดได้รับรางวัลดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2536)

2. ในการคัดเลือกตัวอย่างประชากรเพื่อศึกษาการเลือกใช้กลวิธีสื่อสารว่า นิยมใช้การพูดตรงหรือพูดอ้อมมากกว่ากัน ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจัดชั้นตามความหลากหลายด้านอาชีพ เพศ การศึกษา และอายุ โดยจำกัดการคัดเลือกตัวอย่างประชากรจากเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น

1.4 นิยามศัพท์

เพื่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยนิยามคำศัพท์สำคัญดังนี้

1. การพูดอ้อมหรือภาษาอ้อม (indirectness) หมายถึง การใช้ภาษาที่ผู้พูดมีเจตนาให้มีความหมายมากกว่าหรือต่างไปจากความหมายประจำรูปคำซึ่งเป็นความหมายตรง

2. วัจนกรรมอ้อม (indirect speech act) หมายถึง ความหมายประจำรูปประโยคไม่สัมพันธ์โดยตรงกับหน้าที่ของประโยคซึ่งเป็นความหมายตามเจตนาของผู้พูด ยกตัวอย่างเช่น การใช้รูปประโยคคำถามแสดงการสั่ง เป็นต้น

ฉะนั้นความหมายโดยทั่วไปของการพูดอ้อมหรือการใช้ภาษาอ้อม หมายถึง การที่ความหมายประจำรูปคำหรือรูปประโยค (form) ของถ้อยคำไม่สอดคล้องโดยตรงกับหน้าที่ทางการสื่อสาร (communicative function) ซึ่งแสดงเจตนาของผู้พูดถ้อยคำนั้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภาษาสุภาพและภาษาอ้อม

กล่าวได้ว่าความสนใจอย่างแท้จริงในการศึกษาเรื่องความสุภาพในภาษาเริ่มตั้งแต่ที่เพนโนโลพี บราวน์และสตีเฟน ซี เลวินสัน (Penelope Brown and Stephen C. Levinson) ตีพิมพ์บทความชื่อ "Universals in Language Usage: Politeness Phenomena" ในปี 1978 ซึ่งต่อมาทั้งสองได้เขียนเป็นหนังสือชื่อ "Politeness: Some universals in language usage" (1987) นักภาษาศาสตร์อื่นๆ ที่สนใจศึกษาเรื่องความสุภาพในภาษาและอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภาษาแสดงความสุภาพได้แก่ เลคอฟ (Lakoff 1973) ลีช (Leech 1983) และเฟรเซอร์ (Fraser 1990) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดสำคัญที่นักภาษาศาสตร์หลายคนใช้เป็นหลักในการอธิบายเรื่องความสุภาพในภาษาพัฒนามาจากแนวคิดเกี่ยวกับหลักการสนทนาในกรอบวัจนปฏิบัติศาสตร์ (pragmatic framework) ของพอล ไกรซ์ (Paul Grice) โดยเฉพาะจากกฎ (maxim) ที่เรียกว่า **หลักความร่วมมือ** หรือ Co-operative Principle (Grice 1975) ส่วนลีช (Leech 1983 : 80-83) เสนอ**หลักความสุภาพ** หรือ Politeness Principle ให้เป็นหลักหรือกฎที่จำเป็นเพื่อช่วยเสริม**หลักความร่วมมือ** ซึ่งจะช่วยอธิบายกรณีที่ไม่อาจอธิบายด้วยหลักความร่วมมือหรือกรณีที่ผู้พูดละเมิดหลักความร่วมมือ

Leech อธิบายว่าความสุภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้พูดต้องสื่อความหมายโดยทางอ้อมบ่อยครั้งและทำให้ต้องละเมิดหรือไม่ได้ทำตาม**หลักความร่วมมือ** (Cooperative principle : CP) ของ Grice โดย Leech กล่าวว่าผู้พูดต้องใช้**หลักความสุภาพ** (Politeness Principle: PP) แทนหลักความร่วมมือ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (1983 : 80-81)

(1) A : We'll all miss Bill and Agatha, won't we?

(2) B : Well, we'll miss Bill.

จะเห็นว่า B ไม่ได้เห็นด้วยกับความคิดของ A ทั้งหมด แต่ยืนยันความเห็นสอดคล้องเพียงบางส่วน (ใช้หลักความร่วมมือเพียงบางส่วน) โดยใช้หลักความสุภาพด้วยการเลี่ยงตอบเพียงว่า**ทุกคนคิดถึง** Bill โดยไม่พูดต่อว่า**แต่ไม่คิดถึง** Agatha ความสุภาพจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่บุคคลต้องใช้เพื่อให้สื่อสารได้สำเร็จตามแต่ละสถานการณ์

Leech กล่าวอีกว่าความสุภาพในภาษาอาจเพิ่มมากขึ้นได้ด้วยการใช้ภาษาอ้อม เนื่องจากการพูดอ้อมจะช่วยลดความรู้สึกถูกบังคับ หรือเป็นการเพิ่มโอกาสในการเลือกนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น การใช้รูปประโยคคำถามทำหน้าที่ขอร้องซึ่งเป็นการให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพราะผู้ฟังจะไม่รู้สึกถูกบังคับ ประโยคข้างล่างนี้แสดงการพูดอ้อมที่มีความสุภาพมากกว่าการพูดตรง

(3) Won't you sit down?

(4) Would you mind answering the phone?

บราวน์และเลวินสัน (1987) ได้นำแนวคิดเรื่องหน้า หรือ face ของกอฟฟ์แมน (Goffman 1967 อ้างใน Walts, ide, and Ehlich 1992 :7) มาใช้อธิบายแนวคิดเรื่องความสุภาพ กอฟฟ์แมนอธิบายว่า **หน้า** คือ ภาพลักษณ์ของตนเองต่อสาธารณะ (public self-image) ซึ่งหมายถึงความรู้สึกทางอารมณ์และสังคมเกี่ยวกับตนเองซึ่งทุกคนจะมี และคาดหวังให้ผู้อื่นตระหนักรู้ถึงความรู้สึกนั้น บราวน์และเลวินสันได้ขยายแนวคิดเรื่อง **หน้า** นี้เป็น **หน้าเชิงบวก** (positive face) และ**หน้าเชิงลบ** (negative face) ซึ่งนำไปสู่ความปรารถนาหรือความคาดหวังให้ผู้อื่นเคารพความรู้สึกของตนเองที่เรียกว่า face-wants ความปรารถนาดังกล่าวแบ่งเป็น positive face-wants คือความปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ส่วน negative face-wants คือความปรารถนาที่จะไม่ถูกขัดขวางหรือบังคับ ฉะนั้น การพูดหรือการกระทำที่ขัดต่อเจตนาของผู้อื่นถือเป็น**การทำให้เสียหน้า** ที่เรียกว่า face-threatening act (FTA) บุคคลจึงจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงหรือลดการทำให้ผู้อื่นเสียหน้าด้วย**การรักษาหน้า** (face-saving act) บราวน์และเลวินสันจึงได้เสนอกลวิธีสื่อสาร (communicative strategies) ที่แสดงความสุภาพซึ่งเป็นการรักษาหน้าหรือแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิของผู้อื่นนั่นเอง โดยแบ่งกลวิธีการใช้ภาษาสุภาพ (politeness strategies) เป็น 3 ประเภท คือ (1987: 101-227)

1. Positive politeness **ความสุภาพเชิงบวก** หมายถึง กลวิธีสื่อสารที่คำนึงถึงความต้องการของผู้ฟังที่จะได้รับความพอใจ เป็นกลวิธีที่แสดงความเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน โดยเน้นจุดประสงค์ร่วมระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง ยกตัวอย่างกลวิธีใช้ภาษาในประเภทนี้ เช่น

- สังเกตและแสดงความเอาใจใส่ต่อผู้ฟังเกี่ยวกับความสนใจหรือความต้องการของผู้ฟังเช่นกล่าวว่า

(5) คุณคงหิวแล้ว ทานอาหารกลางวันเลยนะ

(6) รูปนั่นสวยมากเลย ซื้อมาจากไหนคะ

2. Negative politeness **ความสุภาพเชิงลบ** หมายถึง กลวิธีสื่อสารที่เน้นความปรารถนาของผู้ฟังที่จะไม่ถูกขัดขวาง โดยคำนึงถึงสิทธิส่วนตัวของผู้ฟัง จึงเป็นกลวิธีที่ผู้พูดต้องหลีกเลี่ยงการพูดที่จะแสดงการบังคับผู้ฟัง ยกตัวอย่างบางกลวิธีในประเภทนี้ เช่น

- ใช้การขอร้องแบบสุภาพ ซึ่งเป็นวัจนกรรมแบบอ้อม กล่าวคือ เป็นคำถามที่ไม่ต้องตอบรับหรือปฏิเสธ เช่น

(7) ช่วยส่งพริกน้ำปลาให้หน่อยได้ไหมคะ

3. Off-record politeness **ความสุภาพโดยอ้อม** หมายถึง วิธีสื่อสารที่ผู้พูดสามารถหลีกเลี่ยงการบังคับอย่างชัดเจนต่อผู้ฟัง โดยผู้พูดจะไม่ผูกมัดตนเองกับการตีความได้แบบเดียวจากการพูดตรง ฉะนั้นถ้าผู้พูดประสงค์จะละเมิดสิทธิหรือหน้าของผู้ฟัง แต่ต้องการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบที่จะทำเช่นนั้น ผู้พูดสามารถทำได้ด้วยการพูดอ้อมแล้วปล่อยให้ผู้ฟังตัดสินเองว่าควรจะตีความอย่างไร ยกตัวอย่างบางกลวิธีในประเภทนี้ เช่น

- พูดเป็นนัย เพื่อให้ผู้ฟังตีความเอาเอง เช่น

(8) แอร์เย็นไปหน่อยนะ (ช่วยหรี่เครื่องปรับอากาศให้ด้วย)

- พูดประชดหรือเสียดสี หมายถึง การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกับเจตนาของผู้พูด ซึ่งถือเป็นการพูดอ้อมแบบหนึ่ง เช่น

(9) สมศักดิ์ฉลาดจริงๆ ที่ทำแบบนี้ (พูดหลังจากที่สมศักดิ์ทำงานพลาดมาตลอด)

- ใช้ภาษาเชิงเปรียบ

(10) ทุกคนเรียกท่านว่า "ปลาไหลใส่สเกต"

- ถามคำถามเชิงวาทศิลป์ที่ไม่คาดหมายคำตอบ

(11) เรื่องนี้ผมจะพูดอะไรได้ (เพราะพูดไม่ได้ จึงเป็นอย่างที่เห็น)

จะเห็นว่าการใช้ภาษาอ้อมเป็นวิธีสื่อสารแบบหนึ่งที่แสดงความสุภาพ และเป็นวิธีสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการพูดตรงในบางสถานการณ์

แทนเนน (Tannen 1986 : 55-62) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้ภาษาอ้อมว่า สามารถช่วยให้มีความสมดุลระหว่างความต้องการมีส่วนร่วม และความต้องการอิสระที่จะไม่ถูกบังคับ แทนเนนกล่าวว่า การพูดอ้อมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในบางครั้ง การสื่อสารด้วยการพูดตรงจะไม่เพียงพอและไม่สามารถบรรลุผลได้ดีเท่าการพูดอ้อม แทนเนนกล่าวถึงหน้าที่หรือการใช้ประโยชน์ที่สำคัญของการพูดอ้อม 6 ประการ คือ 1. เพื่อแสดงนัย ซึ่งหมายถึงการพูดเป็นนัย 2. เพื่อหลีกเลี่ยงผลในทางลบ 3. เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือเป็นการปกป้องตนเอง 4. เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน เช่น ใช้ถ้อยคำที่แสดงการเสียดสีประชดประชัน 5. เพื่อความประทับใจ เช่น ใช้ภาษาเชิงเปรียบเพื่อเพิ่มอรรถรสหรือวาทศิลป์ และ 6. เพื่อแสดงความสุภาพ ซึ่งในบางกรณีการพูดอ้อมแสดงความสุภาพได้มากกว่าการพูดตรง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 การเลือกข้อมูลด้านภาษาและการเลือกตัวอย่างประชากร

3.1.1 การเลือกข้อมูลด้านภาษา

ในการเลือกข้อมูลเพื่อใช้เป็นข้อมูลด้านภาษาสำหรับการวิเคราะห์รูปแบบและหน้าที่ของภาษาที่แสดงการพูดอ้อมในภาษาไทย ผู้เขียนได้รวบรวมจากบทสนทนาในหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นประจำปีจากการคัดเลือกของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ หนังสือ 5 เล่มดังกล่าวได้แก่

1. นวนิยายดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2534 เรื่อง "ตุ๊กตามนุษย์" ผู้แต่ง : ศรีฟ้า ลดาวัลย์
2. นวนิยายดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2535 เรื่อง "ปีกความฝัน" ผู้แต่ง : นิพพานฯ
3. นวนิยายดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2537 เรื่อง "เวลา" ผู้แต่ง : ชาติ กอบจิตติ

4. นวนิยายดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2538 เรื่อง "ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน" ผู้แต่ง : วินทร์ เลียววาริณ

5. นวนิยายดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2539 เรื่อง "นิรมิต" ผู้แต่ง : แก้วเก้า

เหตุที่ไม่ได้เลือกหนังสือประจำปี พ.ศ. 2536 เนื่องจากในปีนั้นไม่มีนวนิยายเรื่องใดได้รับรางวัลดีเด่นแห่งชาติ

เหตุผลสำคัญของการเลือกวิเคราะห์ภาษาจากบทสนทนาในหนังสือนวนิยายคือ ผู้วิจัยมีความเห็นว่านวนิยายทั้ง 5 เล่ม มีความหลากหลายในด้านแนวคิด (theme) และบทสนทนาในหนังสือเป็นตัวอย่างของภาษาที่ใช้ในปริบทและสถานการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งถือเป็นการเลียนแบบการสนทนาในชีวิตจริง

3.1.2 การเลือกตัวอย่างประชากร

ในส่วนของการสำรวจการเลือกใช้กลวิธีสื่อสารว่าคนไทยนิยมการพูดตรงหรือพูดอ้อมมากกว่ากัน ผู้วิจัยคัดเลือกตัวอย่างประชากรจากประชากรหลายกลุ่ม จำแนกตามความหลากหลายด้านอาชีพ เพศ การศึกษา และอายุ โดยเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบจัดชั้น (stratified random sampling) เพื่อให้ได้ตัวอย่างประชากรที่มีคุณสมบัติตามความต้องการ ตัวอย่างประชากรที่ตอบแบบสอบถามมีทั้งหมด 475 คน

ตารางที่ 1

ตัวอย่างประชากรจำแนกตามอาชีพและการศึกษา

การศึกษาอาชีพ	ประถม	มัธยม	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี	รวม
1. นักเรียน-นักศึกษา	12	4	16	13	45
2. ข้าราชการ-พนักงานรัฐวิสาหกิจ	39	27	35	28	129
3. พนักงานบริษัท-ห้างร้าน	31	42	30	45	148
4. ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว	38	46	27	42	153
รวม	120	119	108	128	475

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาการใช้กลวิธีสื่อสารว่าตัวอย่างประชากรนิยมการพูดตรงหรือพูดอ้อมในแต่ละสถานการณ์ ได้แก่ แบบสอบถาม 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยบทสนทนาในสถานการณ์ต่างๆ จำนวน 5 บทสนทนา พร้อมด้วยคำถามแบบให้เลือกตอบและแบบปลายเปิด ตัวเลือกส่วนที่เป็นตัวอย่างการใช้ภาษาอ้อมแสดงหน้าที่ทางการสื่อสาร 5 ประเภท คือ การประชดประชัน การปกป้องตนเองหรือการเลี่ยงผูกมัดตนเอง การเลี่ยงผลทางลบหรือการรักษาหน้า การพูดเป็นนัย และการเน้นความสุภาพ

หากพิจารณาหน้าที่การสื่อสารด้วยภาษาอ้อมตามที่ปรากฏในหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม จะพบว่าไม่ตรงกับหน้าที่ของการพูดอ้อมที่ให้ตัวอย่างประชากรเลือกใช้ในแบบสอบถาม (ดูตารางที่ 3 และ 8) กล่าวคือในแบบสอบถามมีการใช้ภาษาอ้อมเพื่อเน้นความสุภาพและเพื่อเลี่ยงผลในทางลบหรือเพื่อรักษาหน้าด้วย แต่ไม่มีการพูดอ้อมเพื่อแสดงความคิดเห็น และเพื่อหยั่งความคิดของผู้อื่นตามที่ปรากฏจากการวิเคราะห์ในหนังสือนวนิยาย เหตุที่ในแบบสอบถามไม่ได้กำหนดสถานการณ์การพูดอ้อมเพื่อแสดงความคิดเห็น และเพื่อหยั่งความคิดของผู้อื่น เนื่องจากผู้วิจัยมีความเห็นว่าเมื่อพิจารณาการใช้ภาษาอ้อมในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยสังเกตพบว่าโดยทั่วไปจะมีการใช้ภาษาอ้อมเมื่อต้องการเน้นความสุภาพ และเมื่อต้องการเลี่ยงผลในทางลบหรือรักษาหน้า ผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างสถานการณ์การใช้ภาษาอ้อมเพื่อการสื่อสารในสองหน้าที่ดังกล่าวในแบบสอบถาม

3.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางภาษาจากบทสนทนาในหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์หาถ้อยคำในระดับประโยคซึ่งแสดงการใช้ภาษาอ้อมหรือวัจนกรรมอ้อม แล้วจัดประเภทของประโยคเป็น 3 ประเภทตามโครงสร้างและความหมายประจำรูปประโยคคือ ประโยคคำถาม ประโยคบอกเล่า และประโยคคำสั่ง

สำหรับการรวบรวบข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อศึกษาการเลือกใช้วิธีสื่อสารแบบพูดตรงหรือแบบพูดอ้อมตลอดทั้งหน้าที่ในการสื่อสารของภาษาอ้อม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถามให้ตัวอย่างประชากรตอบหรือใช้แบบสอบถามเป็นแบบสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลกระทำระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2541 ข้อมูลจากตัวอย่างประชากรในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เป็นการใช้ภาษาอ้อมจากหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม และข้อมูลจากแบบสอบถามที่แสดงการเลือกใช้วิธีสื่อสารที่แตกต่างไปจากแบบที่กำหนดให้ในแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ การที่ตัวอย่างประชากรเลือกตอบข้ออื่นๆ และระบุถ้อยคำที่แสดงวิธีพูดที่เห็นว่าเหมาะสมกว่านั้น ผู้วิจัยนำคำตอบที่ผู้ตอบระบุเองดังกล่าวมาวิเคราะห์ว่าเป็นวิธีสื่อสารแบบตรงหรือแบบอ้อม และนำไปนับรวมกับวิธีสื่อสารแบบตรงหรือแบบอ้อมที่ผู้ตอบเลือกจากถ้อยคำที่กำหนดให้ในแบบสอบถาม แต่ข้อมูลดังกล่าวนี้จะไม่นำไปนับรวมกับการคำนวณความถี่และค่าร้อยละของการเลือกวิธีสื่อสารด้วยภาษาอ้อมที่จำแนกตามหน้าที่ทางการสื่อสาร (ดูตารางที่ 8)

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลจากการศึกษาได้แบ่งกล่าวเป็นผลการศึกษาการใช้ภาษาอ้อมจากหนังสือนวนิยายและผลการศึกษาการพูดอ้อมของตัวอย่างประชากร ดังต่อไปนี้

4.1 ผลการศึกษาการใช้ภาษาอ้อมจากหนังสือนวนิยาย

จากการวิเคราะห์บทสนทนาในหนังสือนวนิยาย 5 เล่ม พบรูปแบบและหน้าที่ทางการสื่อสารของการใช้ภาษาอ้อมดังนี้คือ

4.1.1 รูปแบบของวัจนกรรมอ้อม

ถ้อยคำที่มีรูปแบบหรือโครงสร้างประโยคที่แสดงวัจนกรรมอ้อมตามที่ปรากฏในหนังสือทั้ง 5 เล่ม มีจำนวนรวมกันทั้งหมด 105 ประโยค แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประโยคคำถาม ประโยคบอกเล่า และประโยคคำสั่ง ตามรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2

จำนวนรูปประโยคแต่ละประเภทในหนังสือแต่ละเล่ม

รูปประโยค	หนังสือ											
	ตุ๊กตามนุษย์ฯ		ปีกความฝัน		เวลา		ประชาธิปไตยฯ		นิรมิต		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.คำถาม	11	10.48	9	8.57	-	-	28	26.67	25	23.81	73	69.52
2.บอกเล่า	3	2.86	1	0.95	5	4.76	4	3.81	15	14.29	28	26.67
3.คำสั่ง	-	-	2	1.90	-	-	-	-	2	1.90	4	3.81
รวม	14	13.34	12	11.42	5	4.76	32	30.48	42	39.45	105	100.00

จากตารางข้างต้นจะพบว่า รูปประโยคคำถามเป็นประเภทของประโยคที่พบในการใช้ภาษาอ้อมมากที่สุด รองลงมาคือประโยคบอกเล่าและประโยคคำสั่งตามลำดับ ประโยคต่อไปนี้เป็นตัวอย่างรูปประโยคที่แสดงการพูดอ้อม

ก. ประโยคคำถาม

(1) จะให้ตีฆ้องร้องป่าวมีแตรวงนำหน้ามาหรือยังไง (ตุ๊กตาฯ น. 779)

(2) ไม่รู้จักมารยาทผู้ดีหรือไง (ปีกความฝัน น.290)

(3) เรื่องนี้ใครเขาหัวเราะกันบ้างหละ (นิรมิต น.206)

ข. ประโยคบอกเล่า

(4) ช่างมีลูกได้สะใจเหลือเกินนะ (ตุ๊กตามนุษย์ น.795)

(5) ไม่มีใครเขาอยากรับไว้ทำงานด้วยหรอก (ประชาธิปไตยฯ น.124)

(6) คู่หมั้นเขาเหลือรับประทานเลยล่ะ (นิรมิต น.63)

ค. ประโยคคำสั่ง

(7) (นี่ของจริงใช่ไหมคะ?) ดูเอาเองก็แล้วกันค่ะ (นิรมิต น.209)

(8) ไปสอบสวนหาหนอน [เกลือเป็นหนอน]เอาเอง (นิรมิต น.271)

ตัวอย่างประโยคข้างต้นแสดงวัจนกรรมอ้อมในประโยคประเภทต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น ประโยค (1) ไม่ใช่ประโยคคำถามที่ต้องการคำตอบ แต่แสดงการประชดประชัน ส่วนประโยค (3) แสดงการปกป้องตนเอง ประโยค (4) เป็นการพูดอ้อมเพื่อการประชดประชัน และประโยค (6) เป็นการพูดอ้อมเพื่อแสดงนัย ส่วนประโยค (8) เป็นการพูดอ้อมเพื่อแสดงการประชดประชัน ไม่ใช่การสั่งให้ทำ

4.1.2 หน้าที่ของการพูดอ้อม

เมื่อพิจารณาหน้าที่ทางการสื่อสารของถ้อยคำที่เป็นภาษาอ้อมพบว่า ถ้อยคำเหล่านั้นแสดงหน้าที่ทั้งหมด 5 ประการ คือ การประชดประชัน แสดงนัย หยั่งความคิดของผู้อื่น ปกป้องตนเองหรือเลี่ยงการผูกมัดตนเอง และแสดงความคิดเห็น ตารางที่ 3 ต่อไปนี้แสดงหน้าที่ทางการสื่อสารของภาษาอ้อมที่พบในแต่ละประเภทของรูปประโยคจากข้อมูลในหนังสือทั้ง 5 เล่ม

ตารางที่ 3

หน้าที่ของภาษาอ้อมตามการปรากฏในแต่ละรูปประโยค

หน้าที่ทางการสื่อสาร	รูปประโยค							
	คำถาม		บอกเล่า		คำสั่ง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ประชดประชัน	27	25.71	8	7.62	1	0.95	36	34.29
2. แสดงนัย	9	8.57	9	8.57	2	1.90	20	19.05
3. หยั่งความคิดของผู้อื่น	16	15.24	2	1.90	-	-	18	17.14
4. ปกป้องตนเอง	8	7.62	8	7.62	-	-	16	15.24
5. แสดงความคิดเห็น	13	12.38	1	0.92	1	0.95	15	14.28
รวม	73	69.52	28	26.67	4	3.81	105	100.00

ตัวเลขจากตารางที่ 3 ชี้ให้เห็นว่า ถ้อยคำที่แสดงการพูดอ้อมเป็นการใช้ภาษาเพื่อการประชดประชันเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือการพูดอ้อมเพื่อแสดงนัย การพูดอ้อมเพื่อหยั่งความคิดของผู้อื่นมีมากเป็นอันดับ 3 ส่วนการพูดอ้อมเพื่อปกป้องตนเองและเพื่อแสดงความคิดเห็นพบเป็นอันดับ 4 และอันดับ 5 ตามลำดับ

หากพิจารณาว่าการพูดเสียดสีหรือการพูดประชด (verbal irony) เป็นการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกับความหมายประจำรูปคำ และใช้เพื่อการเย้ยหยันหรือเพื่อความขบขัน (The Oxford Paperback American Dictionary 1986 : 319) จะพบว่าการประชดมีลักษณะบางส่วนที่คล้ายกับการพูดอ้อม กล่าวคือในการพูดทั้งสองประเภทนี้ ความหมายตามความตั้งใจของผู้พูดจะแตกต่างไปจากความหมายตามตัวอักษรของถ้อยคำ และหน้าที่ในการสื่อสารที่สำคัญของการพูดประชดคือพูดสอเสียดหรือเหน็บแนมซึ่งเป็นการใช้ภาษาให้เกิดผลในทางลบต่อจิตใจของผู้ฟัง การพูดอ้อมก็ถูกใช้เพื่อการประชดประชันด้วยเช่นกัน โดยตัวอย่างถ้อยคำที่แสดงการพูดประชดประชันที่พบในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการพูดเพื่อแสดงทัศนคติในทางลบต่อผู้ฟังเป็นส่วนใหญ่ ผลการศึกษาในประเด็นที่ว่าพบการพูดอ้อมเพื่อแสดงการประชดประชันมากที่สุดดังกล่าว จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพร พานโพธิ์ทอง (Panpothong 1996) ซึ่งศึกษาเรื่องการพูดประชดในภาษาไทยและพบว่าการพูดประชดหรือ verbal irony แสดงหน้าที่เย้ยหยัน (sarcasm) มากที่สุด

ข้อความต่อไปนี้แสดงตัวอย่างการใช้ภาษาอ้อมเพื่อทำหน้าที่ต่างๆ ในการสื่อสาร

1. การประชดประชัน

(1) เขามีเงินซื้อผัวให้ลูกสาวได้ทันใจเหลือเกินนะ (ตุ๊กตามนุษย์ น. 534)

(2) ดูมาตั้งแต่เกิดยังไม่พออีกหรือ (นิรมิต น. 432)

2. การแสดงนัย

(3) ถ้าเชื่อดวงชะตา ก็ควรรู้ว่าอะไรไม่ดีในตัวเอง (ประชาธิปไตยฯ น. 64)

(4) ภังคีรู้จักอย่างเดียวคือต้องการเอาชนะไม่ว่าด้วยวิธีไหน (นิรมิต น. 769)

3. การหยั่งความคิดของผู้อื่น

(5) คงไม่ใช่มาสัมภาษณ์ผมไปเขียนหรอกนะ (ประชาธิปไตยฯ น. 371)

(6) เหลวไหลน่า คุณจะส่งข่าวออกไปได้ยังไง (ประชาธิปไตยฯ น. 392)

4. การปกป้องตนเองหรือเลี่ยงการผูกมัดตนเอง

(7) มึงถามคำถามยังงี้ออกมาได้ยังไง (ประชาธิปไตยฯ น. 240)

(8) ผมเกษียณแล้วนะ อายุผมก็กว่าหกสิบปีแล้ว (ประชาธิปไตยฯ น. 315)

6. การแสดงความคิดเห็น

(9) ประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาชั่วข้ามคืนเสียเมื่อไหร่ (ประชาธิปไตยฯ น. 257)

(10) ถ้ามันเป็นเรื่องเสี่ยงภัยล่ะ คนฉลาดควรหลีกเลี่ยงรึเปล่า (นิรมิต น. 536)

4.2 การศึกษาการพูดอ้อมของตัวอย่างประชากร

4.2.1 การเลือกใช้วิธีสื่อสารของตัวอย่างประชากร

จากการศึกษาว่าตัวอย่างประชากรเลือกใช้ภาษาตรงหรือภาษาอ้อมมากกว่ากัน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จากการตอบคำถามเกี่ยวกับการเลือกใช้ภาษาตรงหรือภาษาอ้อมในสถานการณ์ต่างๆ ที่กำหนดมาให้ในแบบสอบถาม ผลปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างเลือกวิธีสื่อสารด้วยการพูดตรงและพูดอ้อมในอัตราที่ใกล้เคียงกัน โดยเลือกวิธีพูดตรงร้อยละ 49.47 และเลือกวิธีพูดอ้อมร้อยละ 50.53 ตารางที่ 4, 5, 6 และ 7 ต่อไปนี้แสดงการเลือกใช้วิธีสื่อสารของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามปัจจัยด้านอาชีพ เพศ การศึกษา และอายุตามลำดับ

ตารางที่ 4

การเลือกวิธีสื่อสารจำแนกตามอาชีพ

กลุ่มอาชีพ	วิธีสื่อสาร				รวม	
	พูดตรง		พูดอ้อม			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. นักเรียน-นักศึกษา	21	46.67	24	53.33	45	100.00
2. ข้าราชการ-พนักงานรัฐวิสาหกิจ	66	51.16	63	48.84	129	100.00
3. พนักงานบริษัท-ห้างร้าน	74	50.00	74	50.00	148	100.00
4. ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว	74	48.37	79	51.63	153	100.00
รวม	235	49.47	240	50.53	475	100.00

จากตารางที่ 4 จะเห็นว่าตัวอย่างประชากรส่วนใหญ่ยกเว้นกลุ่มข้าราชการ-พนักงานรัฐวิสาหกิจเลือกวิธีพูดอ้อมมากกว่าการพูดตรงตามสถานการณ์การใช้ภาษาที่กำหนดมาให้ โดยจะเป็นการเลือกใช้ภาษาอ้อมสูงกว่าการพูดตรงเพียงเล็กน้อยเท่านั้นจนแทบจะไม่มีความแตกต่าง

เมื่อวิเคราะห์การเลือกวิธีสื่อสารของตัวอย่างประชากรตามเพศ ผลปรากฏว่าผู้หญิงใช้การพูดอ้อมมากกว่าการพูดตรง ในขณะที่ผู้ชายเลือกการพูดตรงมากกว่า แต่หากพิจารณาโดยรวมทั้งหญิงและชาย จะพบว่าวิธีพูดตรงจะมีมากกว่าวิธีพูดอ้อมดังในตารางที่ 5 ต่อไปนี้

ตารางที่ 5

การเลือกวิธีสื่อสารจำแนกตามเพศ

เพศ	วิธีสื่อสาร				รวม	
	พูดตรง		พูดอ้อม			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ชาย	125	53.88	107	46.12	232	100.00
2. หญิง	118	48.56	125	51.44	243	100.00
รวม	243	51.16	132	48.84	475	100.00

ส่วนความแตกต่างด้านวิธีสื่อสารของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาปรากฏผลในตารางที่ 6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 6

การเลือกวิธีสื่อสารจำแนกตามระดับการศึกษา

การศึกษา	วิธีสื่อสาร				รวม	
	พูดตรง		พูดอ้อม			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ประถมศึกษา	71	59.17	49	40.83	120	100.00
2. มัธยมศึกษา	61	51.26	58	48.74	119	100.00
3. ปริญญาตรี	48	44.44	60	55.56	108	100.00
4. สูงกว่าปริญญาตรี	55	42.97	73	57.03	128	100.00
รวม	235	49.47	240	50.53	475	100.00

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีและกลุ่มระดับปริญญาตรีเลือกใช้วิธีสื่อสารแบบพูดอ้อมมากกว่าแบบพูดตรง โดยการใช้ภาษาอ้อมของกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีจะมีมากกว่าการใช้ภาษาอ้อมของกลุ่มปริญญาตรี แต่สำหรับกลุ่มที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีคือ กลุ่มมัธยมศึกษาและกลุ่มประถมศึกษา การใช้ภาษาตรงจะมีมากกว่าภาษาอ้อม โดยกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะใช้ภาษาอ้อมมากกว่ากลุ่มประถมศึกษา เป็นที่น่าสังเกตว่าการใช้ภาษาอ้อมหรือภาษาตรงมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าจะใช้ภาษา

อ้อมมากกว่าและลดหลั่นน้อยลงตามระดับการศึกษา ในทางตรงกันข้าม กลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าจะใช้ภาษาตรงมากกว่า และจะใช้ภาษาตรงลดน้อยลงเมื่อระดับการศึกษาเพิ่มสูงขึ้น เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจอธิบายได้ว่าการพูดอ้อมเป็นวิธีสื่อสารที่ต้องอาศัยทักษะภาษา ทักษะสื่อสาร และประสบการณ์ เนื่องจากในการพูดอ้อมเพื่อทำหน้าที่สื่อสารบางอย่าง ผู้พูดต้องพิถีพิถันในการใช้ถ้อยคำ เช่นการใช้ภาษาเชิงเปรียบหรือใช้โครงสร้างประโยคบางประเภทเพื่อให้เกิดผลตามความต้องการ กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาที่สูงกว่าจึงมีประสบการณ์และมีความมั่นใจในการใช้ภาษาอ้อมมากกว่า

ตารางที่ 7 ต่อไปนี้แสดงการเลือกใช้วิธีสื่อสารจำแนกตามอายุของกลุ่มตัวอย่าง โดยจะเห็นว่าหากพิจารณาจาก 3 กลุ่มอายุของกลุ่มตัวอย่าง การเลือกใช้ภาษาตรงหรือภาษาอ้อมไม่สัมพันธ์กับอายุของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากกลุ่มอายุน้อยคือ กลุ่มอายุ 16-30 ปีใช้ภาษาอ้อมมากกว่าภาษาตรงเช่นเดียวกับกลุ่มที่มีอายุมากที่สุด (กลุ่มอายุ 46-56 ปีขึ้นไป) ขณะที่กลุ่มอายุ 31-45 ปี เลือกใช้ภาษาตรงมากกว่าภาษาอ้อม และเมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่าตัวอย่างประชากรเลือกวิธีพูดอ้อมมากกว่าพูดตรงเพียงเล็กน้อย

ตารางที่ 7

การเลือกวิธีสื่อสารจำแนกตามอายุ

กลุ่มอายุ (ปี)	วิธีสื่อสาร					
	พูดตรง			พูดอ้อม		
	จำนวน	ร้อยละ	เฉลี่ย (%)	จำนวน	ร้อยละ	เฉลี่ย (%)
1. 16-20	21	45.65	48.44	25	54.35	51.56
2. 21-25	41	48.24		44	51.76	
3. 26-30	36	51.43		34	48.57	
4. 31-35	28	51.58	51.32	26	48.15	48.68
5. 36-40	24	51.06		23	48.94	
6. 41-45	24	51.06		23	48.94	
7. 46-50	24	48.00	48.20	26	52.00	51.80
8. 51-55	22	51.16		21	48.84	
9. 56 ปีขึ้นไป	15	45.45		18	54.55	
เฉลี่ย	235	49.47		240	50.53	

สำหรับการเลือกวิธีสื่อสารที่แตกต่างไปจากการใช้ภาษาที่กำหนดให้ในแบบสอบถามนั้น ปรากฏว่ามีตัวอย่างประชากรที่เลือกใช้ถ้อยคำของตนเอง 13 คน คิดเป็นร้อยละ 2.95 ของจำนวนตัวอย่างประชากรทั้งหมด โดยในจำนวนนี้เป็นวิธีสื่อสารแบบตรง ร้อยละ 55.56 และแบบอ้อมร้อยละ 44.44

4.2.2 หน้าที่ของการสื่อสารด้วยการพูดอ้อมของตัวอย่างประชากร

เมื่อเปรียบเทียบการเลือกใช้ภาษาอ้อมเพื่อการสื่อสารแต่ละหน้าที่ว่า ตัวอย่างประชากรเลือกพูดอ้อมเพื่อทำหน้าที่ใดมากที่สุด ผลปรากฏว่าตัวอย่างประชากรใช้ภาษาอ้อมเพื่อเน้นความสุภาพมากที่สุด รองลงมาคือการใช้ภาษาอ้อมเพื่อการปกป้องตนเองหรือการเลี่ยงการผูกมัดตนเอง หน้าที่อันดับสามคือการเลี่ยงผลในทางลบหรือการรักษาหน้า ส่วนอันดับที่สี่คือการพูดอ้อมเพื่อประชดประชัน และอันดับสุดท้ายคือการพูดอ้อมเพื่อแสดงนัย ดังในตารางที่ 8 ต่อไปนี้

ตารางที่ 8

วิธีสื่อสารด้วยภาษาอ้อมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามหน้าที่ทางการสื่อสาร

หน้าที่การสื่อสาร	กลุ่มตัวอย่าง (%)				เฉลี่ย
	นักเรียนฯ	ข้าราชการฯ	พนักงานบริษัทฯ	ธุรกิจส่วนตัว	
1. เน้นความสุภาพ	77.78	70.54	75.00	81.05	76.09
2. ปกป้องตนเอง/เลี่ยงการผูกมัดตนเอง	53.33	51.94	56.08	57.52	54.72
3. เลี่ยงผลในทางลบ/รักษาหน้า	66.67	46.51	47.30	48.37	52.21
4. ประชดประชัน	35.56	35.66	36.49	41.18	37.22
5. แสดงนัย	26.67	31.01	29.73	30.72	29.53
เฉลี่ย	52.00	47.13	48.92	51.77	49.95

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวอย่างประชากรไม่ได้เลือกใช้ภาษาอ้อมเพื่อการประชดประชันมากเป็นอันดับแรก แต่เลือกพูดอ้อมเพื่อเน้นความสุภาพมากเป็นอันดับหนึ่ง และด้วยจำนวนที่มากกว่าหน้าที่ในอันดับรองลงมาค่อนข้างมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมในเรื่องความสุภาพของคนไทย และถ้าการประชดประชันเป็นการพูดเพื่อต่อว่าเหน็บแนม ไม่ใช่เพื่อเน้นความขบขัน ผู้ฟังย่อมไม่ใคร่อยากได้ยินถ้อยคำเช่นนั้น โดยถือว่าการพูดประชดประชันเป็นการใช้ภาษาที่ไม่สุภาพแบบหนึ่ง ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การที่พบว่ามีการใช้ภาษาอ้อมเพื่อแสดงการประชดประชันมากที่สุดจากข้อมูลในหนังสือนวนิยายนั้น อาจอธิบายได้ว่าสำหรับบทสนทนาในหนังสือ แม้ผู้

เขียนจะถ่ายทอดให้เป็นภาษาพูด แต่เป็นคำพูดที่มีการตระเตรียมล่วงหน้าเพราะเป็นงานเขียน อีกทั้งผู้เขียนหนังสือย่อมพิถีพิถันด้านการใช้ภาษา และถ้อยคำเชิงประชดประชันบางถ้อยคำแสดงให้เห็นความสามารถด้านการใช้สำนวนภาษาของผู้เขียน ผู้เขียนจึงนิยมใช้ภาษาเชิงประชดประชันในการเขียนนวนิยายด้วย

5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิเคราะห์เรื่องรูปแบบของประโยคที่แสดงวัจนกรรมอ้อมในบทสนทนาจากหนังสือนวนิยาย พบว่ามีการใช้รูปประโยคคำถามมากที่สุด ส่วนหน้าที่สำคัญของการสื่อสารด้วยการพูดอ้อมคือการประชดประชัน ซึ่งข้อค้นพบในประเด็นนี้ไม่สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์การเลือกใช้ภาษาอ้อมของกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่างเลือกพูดอ้อมเพื่อเน้นความสุภาพเป็นอันดับแรก ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมในเรื่องความสุภาพของคนไทย และการพบว่ามีการใช้ภาษาอ้อมเพื่อการประชดประชัดมากที่สุดจากข้อมูลในหนังสือนวนิยายนั้นสะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาที่พิถีพิถันของผู้แต่งซึ่งอาจแตกต่างจากการสนทนาแบบฉับพลัน

เมื่อพิจารณาวิธีสื่อสารโดยจำแนกตามระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏผลเป็นที่น่าสังเกตว่าการใช้ภาษาอ้อมหรือภาษาตรงมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ กลุ่มที่มีการศึกษาสูงจะใช้ภาษาอ้อมมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาต่ำกว่า โดยเป็นการใช้ภาษาอ้อมมากน้อยลดหลั่นตามระดับการศึกษา ซึ่งเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจอธิบายได้ว่า การพูดอ้อมเป็นวิธีสื่อสารที่ต้องอาศัยทักษะด้านภาษา การสื่อสารและประสบการณ์ เนื่องจากในการพูดอ้อมเพื่อสื่อสารบางอย่าง ผู้พูดต้องพิถีพิถันด้านการใช้ถ้อยคำเช่นการใช้ภาษาเชิงเปรียบ กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาที่สูงกว่าจึงมีประสบการณ์และมั่นใจในการใช้ภาษาอ้อมมากกว่า อย่างไรก็ตาม การพบว่าตัวอย่างประชากรโดยรวมเลือกใช้ภาษาอ้อมมากกว่าภาษาตรงเพียงเล็กน้อยจนไม่อาจกล่าวได้ว่าแตกต่างกันนั้น อาจอธิบายได้ว่า การเลือกพูดตรงหรือพูดอ้อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์การสื่อสารแต่ละสถานการณ์

ผู้วิจัยเสนอแนะว่าควรมีการศึกษาการใช้ภาษาอ้อมในปริบทที่หลากหลายมากขึ้น โดยควรเก็บข้อมูลจากบทสนทนาในชีวิตจริง และควรศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ เช่น เปรียบเทียบวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมในภาษาเขียนและภาษาพูด หรือเปรียบเทียบวิธีสื่อสารแบบอ้อมของชนต่างภาษาและต่างวัฒนธรรม เช่น เปรียบเทียบการพูดอ้อมของชาวไทยและชาวตะวันตก เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

แก้วเก้า. 2540. *นิรมิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ชาติ กอบจิตติ. 2540. *เวลา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หอน.

นิพพานฯ. 2539. *ปีกความฝัน*: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ.

วินทร์ เลียววาริณ. 2540. *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ศรีฟ้า ลดาวัลย์. 2535. *ตุ๊กตามนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์ จำกัด.

References

Brown, Penolope, and Levinson, Stephen C. 1987. *Politeness: Some universals in language usage.* Cambridge: Cambridge University Press.

Grice, Paul. 1975. "Logic and Conversation." In Cole, P., and Morgan, J. (eds.), *Syntax and Semantics, Volume 3: Speech Acts*. New York: Academic Press.

Hornby, A.S. 1986. *The Oxford Paperback American Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

Lakoff, Robin. 1973. "The Logic of Politeness ; or Minding Your p's and q's." Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. Chicago : Chicago Linguistic Society, pp. 292 – 305.

Leech, Geoffery. 1983. *Principles of Pragmatics*. New York: Longman Inc.

Panpothong, Natthaporn. 1996. *A Pragmatic Study of Verbal Irony in Thai*. University of Hawaii Ph.D. dissertation.

Tannen, Deborah. 1986. *THAT'S NOT WHAT I MEAN!: How Conversational Style Makes or Breaks Relationships*. New York: Ballantine Books.

Thomas, Jenny. 1995. *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. New York: Longman Group Limited.

Watts, Richard J., Ide, Sachiko, and Ehlich, Konrad (eds.). 1992. *Politeness in Language: Studies in its History, Theory, and Pragmatic*. Berlin: Mouton de Gruyter.